

DISSERTATIO I.

DE PERCEPTIONIBUS.

CAPUT PRIMUM.

PERCEPTIONUM NATURA, ET OBJECTUM.

§. I.

Perceptionis natura.

9 Pleraque ad perceptiones pertinentia metaphysicæ speculationis subjectum, potius quam sparta dialecticæ sunt. Ea tamen, quæ scitu necessaria ad rem logicam erunt, exponere est animus, ut facilius cetera percipiantur. Jam num. 7 perceptionis notionem dedimus; nimirum perceptio est ea mentis operatio qua res cognoscimus, quin de ipsis aliquid affirmemus, aut negemus. *Simplicem* rerum *apprehensionem* alii vocant, ut ab alia, quam *apprehensionem* complexam dicunt, distinguant. Solem videns, quin aliud cogites, *apprehensionem* illius simplicem habes: quod si et ad lucem advertas animum, adeoque *soli splendidus* seu *idea splendoris* tanquam *soli* convenientis menti obijciatur, nondum assentienti, illum esse resplendentem hæc erit *apprehensio* complexa.

10 Dum quisvis res extra animum existentes videt, quædam parva imago ejusdem menti sis-

titur, quæ è lucis radiis ex objecto ad oculum reflexis in retina conformatur, atque ad cerebrum fibrarum ope transmissa percussio in oculo primum facta, animum monet de objecto præsentem. Hæc imago, quæ animo sistitur, *idea* græcis; latinis et species, et notio dicitur. Planum est notionem et se ipsam et objectum percipiendum menti offerre: quemadmodum imaginem tui in speculo aspiciens, et tui imaginem, et speculum uno ictu conspicias.

11 Porro anima nostra in cerebro veluti propria sede collocata, ope nervorum toto corpore diffusorum, atque ad cerebrum pertinentium, omnia explorat, quæ, vel intra, vel extra corpus ipsum afficiunt, eorumque conscia redditur. *Facultas hæc sentiendi* appellatur, ipsaque actio, quas res externas aut internas percipit, *sensatio*, aut *sensio* dicitur. Omnibus notum est, quinque modis partes corporis nostri ab objectis externis affici: per oculos scilicet, aures, nares, palatum, ac reliquos nervos toto diffusos corpore, quos *sensus externos* vocamus: anima diverso modo afficitur, et commovetur, juxta cujusque rei impressiones in prædictis membris factas. Hinc commotio animi à fibrillis nerveis excitata, *sensio*; perceptio verò externorum objectorum ipsam commotionem efficiuntium, *sensatio* nuncupatur: quemadmodum motio cerebri animo objectum repræsentans, *idea materialis*, actio animæ illam percipientis, *notio* sive *idea* spiritualis plerumque audit.

12 Corol. Ideæ materiales omninò à notionibus diversæ sunt, quum hæ sint spirituales,

illæ autem per motiones organorum corporis. Sensiones pariter et sensationes, quæ actiones animæ sunt, inter notiones referri debent. Eni unde distinctio ideæ sive *conceptus formalis* atque *objectivi* inventa est. Conceptus *objectivus* est imago, sive motio menti representans objectum: *formalis* verò, actio animæ ipsum percipientis. Atque hæc sunt, quæ ex Psychologia huc transferre visum est; quemadmodum, et in sequentibus plura etiam delibanda sunt, minimè ad rem logicam directè pertinentia; illa tamen hic explanari consueverunt, ut ordo ille, quem ex objectorum varietate in suas classes distributa metaphysica induxit, ad perceptiones etiam commodius transferretur.

§. II.

De ideis ad objecta comparatis.

- 13 Quum objectum sit id, quod objicitur potentia aut facultati, mentique nostræ res omnes non tantum quæ existunt, sed et quæ existere possunt, objici, seu sisti queant, illius objectum erunt res omnes, quæ aut extiterint, aut esse in rerum natura possunt. Ut uno verbo universitatem rerum comprehenderent philosophi, nomen *ens* confixerunt, quod à Quiniliano civitate in latinis donatum, commodissime res omnes significat, et complectitur. Si ideam universitatis rerum, quatenus hoc nomine concluduntur, habueris, notionem universalem concepisti, cujus objectum sunt res omnes singulares, quæ existere possunt.
- 14 Porro hujusmodi perceptionem habens,

nihil concipis, quo peculiare aliquid in rerum universitate internoscas. Si tamen inter entia unum aliquod supremum, à quo cetera esse incipiant, lumine naturæ dictante, cognoveris, generalem illam notionem in duas divisisti, quæ velut partes sunt alterius generalioris. Rursus inter res creatas aliæ sunt corporeæ, aliæ à corpore distinctæ, uti spiritus, qui vel corpori destinatus est, velut anima humana, aut à quocumque consortio cum corporea substantia disjunctus; quemadmodum esse angelos credimus. Corpus verò in duplici statu consideratur; aliæ enim sunt corporeæ substantiæ, vitæ expertes, putà aurum, aqua: aliæ vitæ munere funguntur, quæ inter plantas à plerisque recensentur: hæc verò quum sensum non habeant, alia supervenit divisio, quæ tum sensiles, tum insensiles viventes agnoscit. Demum animal aut rationis capax est, uti homo aut illius impos, uti sunt, quæ *prona spectant animalia cetera terras.*

15 Corol. Ut mens nostra rem aliquam ab alia internoscat, opus est, ut peculiare quidam unam ab altera satis discernens ipsi manifestetur; quemadmodum in superiore descensu, in quo gradationem entium ab universaliore conceptu ad contractiores notas ostendimus. Porro conceptus ille universalior dicitur *genus*; contrahens verò *differentia*. Manifestum autem est ex dictis conceptus sive ideas illas, quæ respectu antecedentium contractiores sunt, genus in species dividere, sive contrahere. Eoque magis notiones illæ restringentur, quò plus ad singulares, quò *individuum* appellant, contra-

huntur. Individuum scilicet est quælibet natura in se completa, atque ab aliis singularibus distincta, ut Petrus, bucephalus, cetera. Vicissim à singularibus ideis ad universaliores ascensus fieri potest, eas exuendo illis characteribus, qui illas ad singularia individua deduxerunt. Hominem recogitans Athenis natum, Socratis discipulum, in Academia docentem, aurea eloquentia donatum, philosophorum omnium facile principem à Tullio nuncupatum, Platonis ideam me habere, quæ naturæ humanæ individuum mihi repræsentat, indubium est. Quod si non ad eas notas attendero, verum ad id tantum quod cum ceteris hominibus illi commune est, generaliore notionem habeo, à qua etiam separare possum ea, quæ hominis propria sunt ac sensationes unice considerare homini, ac belluis communes. Ab his iterum revocare queo animum, applicans ad vitæ notas etiam in plantis repertas, aut ad corporis naturam, qua et lapides donati sunt, vel demùm ad universaliores notiones substantiæ atque entis, quæ universam naturam complectuntur.

16 Schol. Hæc methodus ad individuis ad communiore notas ascendendi, aut potius separandi, dicitur *præcisio*, et *abstractio*, eo quod perfectiones rei, sive ut ajunt, *prædicata*, quasi scindat, ac secum trahat intellectus, ceteris relictis, quæ in idea non repræsentantur. Altera verò qua universalem notionem ad particularia prædicata contrahimus, *compositio* vocatur. Licet enim, inquit Tullius (2 de Nat.

Deor.), contrahere universitatem generis humani, eamque gradatim deducere ad singulos.

17 Hujusmodi *perfectiones*, sive *prædicata* malis nuncupare, aliæ sunt *essentiales*, sive ad essentiam pertinentes, eo quod primæ occurrant in objecto, illiusque *esse* veluti componant, atque aliarum sint quasi origo, et fons. Ceteræ, quæ ab his dimanant, *attributa* dicuntur. Pleurumque in homine vim sentiendi, ac ratiocinandi ejus essentiam componere autumant: loquendi autem, et ridendi facultatem inter attributa relegarunt. Demùm notæ illæ, quæ nec constantes sunt, nec rebus necessario conveniant, *accidentia* dicuntur, ut candidulos dentes habere. De his amplius in sequenti.

§. III.

De objectis cum ideis comparatis.

18 Plura sunt, quæ in rerum natura non existunt, attamen à mente humana ita concipiuntur, ut quoddam veluti phantasticum *esse* acquirant, quod frustra ad res ipsas transferre tentaveris. Hujusmodi sunt quæ prædicabilia Porphyrii dicuntur, et quinque vulgò numerantur, *genus* nimirum, *differentia*, *species*, *proprium*, et *accidens*. Ex his quæ num. 14 et sequent. dicta sunt, facile horum nominum significata percipies. Genus est, quod de pluribus entium speciebus affirmatur. Quod si res omnes comprehendat, genus *supremum* dicitur; *infimum* quod nullum aliud continet: quæ inter utrumque continentur, *subalterna*, seu media nuncupan-

tur, ex. g. *ens* genus supremum; *vivens* subalternum; *animal* infimum solet vocari. Differentia est nota quædam characteristicæ, quæ genus contrahit, et cum ipso *speciem* constituit; unde hæc est aggregatum ex notis sive attributis genus, ac differentiam componentibus.

19 Schol. Differentias ac species dividi posse in supremas, infimas et medias, tantum negabit, qui de *lana caprina* contendere solitus est. Verum dialectici, quas species ac differentias supremas, medias etc. possent appellare, satius judicarunt ad tres classes differentiarum reducere. Prima est individiorum, quæ *numerica* solet etiam nuncupari: secunda specierum, quæ et *specificæ* dicitur: tertia demum generum, sive *generica*, qua genera superiora ad species contrahuntur. *Petrus* ex. g. est differentia numerica, qua differt à Paulo, Joanne &c.: *rationalis* specificæ, qua differt à *leone*, *equo* etc.: *vivens* generica, qua ab auro, rebusque merè corporeis discernitur.

20 Corol. Genera, species, differentia eo modo, quo à dialecticis considerantur, extramentem existere non possunt. Ea nimirum sunt conglotationes, ac partitiones rerum, quæ ab energia animi, sive à vi quadam methodica, si ita loqui fas est, proveniunt: qua quidem vimens ideas suas ordinare, atque in classes referre studet, ut clariùs, distinctiùs, ac nitidiùs res externas percipiat. Idem dictum habe de ceteris notionibus, quæ *universalia* à dialecticis audiunt; inter quæ etiam recensentur alia duo Porphyrii prædicabilia.

21 *Proprium* nimirum, quod quidem est attributum universale speciei soli, et semper conveniens. Facultas ridendi, aut loquendi, quæ veluti ab essentia emanare concipitur, inter hominis proprietates recensetur. Quatuor autem propriorum species distinguere solent: prima, quæ alicui speciei tantum convenit, sed non omnibus ejus individuis: et quidem philosophari hominis provincia peculiaris est; omnium tamen philosophari non est. Digtos autem habere, quantumvis speciei humanæ proprium sit, aliis tamen animantibus commune est: quod secundum divisionis porphyrianae membrum constituit. Tertium verò proprietatem continet, quæ et omni, et soli speciei convenit, non tamen continenter eam exercet. Flosculos emittere plantarum est; enimverò hiemali tempore frustra veris amoenitatem expectes. Demum facultas se movendi omni animali, et soli, et semper competit: quæ proprietas *quarto modo* solet dici.

22 Accidens ultimum è quinque *prædicabilibus* est, quod adesse, aut abesse citra essentia mutationem postest. Hoc nomine comprehenduntur notæ omnes, quæ in subjecto variari animadvertimus, uti colores, calor, frigus, cetera: quæ quidem aptiùs à recentioribus *modi* appellantur, eo quod nihil aliud substantia importent, quam modificationem, sive diversum existendi modum.

23 Modos autem duplicis generis distinguunt. Internos sive substantia inhaerentes, quos modò explicuimus; atque externos, quos *relationes* etiam dicunt, quemadmodum est, quæ inter

duos parietes albos, aut cognoscentem inter et cognitum intervenit.

24. Schol. Relatio hæc, sive modus inter cognoscentem, et cognitum causa fuit inveniendi vocabulum *concretum*, quod quidem à diversitate rerum, quæ sub eo comprehendi possunt, triplex dignoscitur: *Metaphysicum*, *Physicum*, et *Logicum* juxta varias formas denominationem in subjecto variantes. *Forma* autem concreti dicitur id, quod aliquam denominationem subjecto tribuit: *subjectum* verò eandem recipiens.

25. Concretum *metaphysicum* illud dicitur, cujus forma à subjecto non distinguitur, uti facultas sentiendi, aut ratiocinandi in homine; *physicum* contra, distinctionem inter utrumque importat; subjectum tamen formam inhærentem habet: putà viola purpureum colorem. Quod si ne adhæreat quidem, concretum logicum vocatur: veluti Stagiritæ Aristoteli nullo modo adhærent philosophorum præjudicia, tum illorum qui illum appellant sapientiæ portentum, quò majus *quot sunt, quot fuerunt, aut quæ ventura sequentur sæcla* non viderunt; tum aliorum à quibus ipse deprimitur tamquam dignus, ejus scripta relegentur in vicos *vendentium thus, et odores*. En trium concretorum exempla: *animal rationale* concretum metaphysicum: *viola purpurea*, *Aristoteles vituperatus* concreta physicum et logicum sunt.

26. Schol. Non incongruè à dialecticis animadversum fuit in concretis formam duplici modo subjecto denominationem tribuere: sive duobus modis concretum sumi posse. *Subjectivè*,

seu *specificativè* sumitur, quum illi denominatio præcipuè tribuitur propter subjectum: *reduptivè*, seu *formaliter* si à forma desumatur. *Deus sapiens*, *Deus passus* concreta sunt, quæ utrumque modum manifestè indicant: sapientia enim Deo à natura sua præcipuè convenit: at doloribus fuisse obnoxium, non nisi quatenus *Verbum caro factum est*.

CAPUT SECUNDUM.

DE IDEARUM DIVERSITATE.

§. I.

Idearum formalis differentia.

27. Idearum diversitas à modo objectum representandi, quum etiam à rebus ipsis per easdem figuratis provenire potest. Primum vocant diversitatem *formalem*; secundum *materialem* seu *objectivam*. A modo objecta percipiendi notio potest esse *clara*, vel *obscura*: si rem cognitam satis ab aliis discernere possumus, uti stellas à sole, et luna, claram ideam habemus: secus, obscuram.

28. Schol. Indubium est, et quotidiana experientia comprobatur, varios claritatis, atque obscuritatis gradus in notionibus reperiri. Quod quidem à majore vel minore notarum numero, quæ in objecto percipiuntur, nonnumquam etiam ab attentatione vivaciore, aut remissione mentis, ni fallor, provenire debet. Tempore etiam remitti, aut intendi characteres idearum, satis superque probamus, dum præteritarum

rerum obliviscimur; et quæ antea claræ nobis fuerunt, obscuræ deveniunt, aut frequenti objectorum adpectu, quæ primum caliginosa apparebant, luce quadam perfunduntur.

29 Mirum fortasse videbitur claras notiones confusas esse posse: attamen expositione planum fiet, ideas claras et *distinctas* et *confusas* reperiri. Claritati distinctionem addes, si non solum objectum ita percipias, ut ab aliis discernere queas, verum notas etiam omnes, aut plerasque, quæ in ipso sitæ sunt, animadvertas. Triangulum in charta descriptum attentè circumspiciens figuræ trilateræ claram et distinctam notionem habebis. Quum verò ad stellas oculos convertimus intempesta nocte, earumdem claritas mentem irradiat; confusè tamen distantiam et numerum, et magnitudines cetera apprehendimus.

30 Corol. Omnis igitur idea distincta claritatem secum importat: clara verò non infert necessariam notarum in mente distinctionem. Si enim characteres omnes in objecto vides, ita tamen ut unum ab altero secernas, non potes, quin clarè ipsum concipias; quod ex num. præc. est habere ideam distinctam.

31 Rursus ideæ distinctæ in *completas* et *incompletas* tribuuntur. Completa illa dicitur, quæ omnes notas ita comprehendit, ut unam ab altera secernat. Quæ verò partem tantum characterum dilucidè percipit, incompleta erit. Quod si mens præter notas distinctè conceptas, in qualibet nota peculiare characteres internoscat, idea erit distincta, et *adequata*: secus

verò, *inadequata*. Candidè fateor, paullo scrupulosius inventam videri postremam hanc partitionem: eam tamen religioni duximus omisisse, quum à pluribus auctoribus circumferatur. Idem de alia, quæ in *complexas*, atque *incomplexas* notiones distribuit, dicere non dubitamus. Quid enim intersit, ideam complecti alias extraneas notas, ex. g. *lapidem è turri delapsum*, aut *calidum*; vel eundem his notis exutum menti repræsentari, planè non video. Atqui *complexam* primam, *incomplexam* alteram notionem dicunt nonnulli auctores. Quod si hanc divisionem retinere velis, per me licet.

32 Demùm ne longiùs rem protrahamus, vividæ appellantur ideæ, quæ vehementius mentem percellunt, atque animum veluti concutiunt, quales solent esse terrificæ quædam animalium ac monstrorum species, diu multumque phantasiæ recurrentes. Debiles contra vix imaginationem percellunt, atque umbræ instar evanescent.

§. II.

Differentia idearum ab objectis petita.

33 Etsi notiones nostræ in partes discerpi non possint, quia tamen earum objecta plures, aut pauciores notas menti exhibere solent; idcirco I. in *simplices* et *compositas* dividi consueverunt. Simples illas concipio, quæ unicam notam objecti referunt; quemadmodum sunt generales illæ, *justitiæ*, *bonitatis*, *doloris*, *soni*. *Compositæ* autem erunt, quæ plures notas objecti exhibebunt. Uti *animalis*, aut *hominis* no-